

Carl Reinhold Bråkenhielm

Svenska kyrkans lära i skärningspunkten mellan juridik och teologi

1 Inledning

Får en präst eller biskop i Svenska kyrkan förneka helvetet och tro att alla kommer till himlen? Får hon tro på onda andemakter och genom nyandliga riter besvärja dessa krafter? Är detta förenligt med kyrkans lära? Vad säger Svenska kyrkans kyrkoordning och hur ska den tillämpas? Detta är frågor i gränssnittet mellan teologi och juridik. Om dessa handlar denna artikel.

Jag ska först behandla frågan om innebörden av begreppet kyrkans lära och hur man kan avgöra vad som är – eller inte är – kyrkans lära. Därefter ska jag redogöra för två olika fall som blivit behandlade av svenskkyrkliga myndigheter. Deras ställningstaganden visar sig vid en närmare analys sammanhånga med grundläggande religionsteologiska frågor, dvs frågor om hur religionernas sanningsanspråk förhåller sig till varandra och om människans möjligheter att bli frälst, befriad eller upplyst. Jag ska till sist antyda ett ställningstagande i dessa frågor.

Det bör framhållas att flera av de frågor som kommer att behandlas berör komplexa filosofiska, teologiska och rättsliga problem. Av utrymmesskäl kommer denna komplexitet endast att kunna antydvas.

2 Kyrkans lära

Så vitt vi vet är Ericus Olai (d. 1486) den förste föreläsaren vid Uppsala universitet. Hösten 1477 inledde han det nybildade universitetets verksamhet med en föreläsningsserie om ”*regulae sacrae theologiae*”, dvs. teologins grundsatser.¹ Teologins grundsatser motsvarade vid denna kyrkans lära, som var den *auktoritativa sammanfattning av det kristna trosinnehållet*.

Historien om kyrkans lära är till stor del lika med historien om dess fortlöpande problematisering. Thomas av Aquino ansåg att kyrkoläran vilade på en kombination av mänskligt förnuft och gudomlig uppenbarelse. Denna tanke ifrågasattes bl.a. av Friedrich Schleiermacher (1768–1834), som försökte att urskilja de personliga erfarenheter som kyrkoläran var uttryck för. Beroende på dessa erfarenheter kunde kyrkans lära gestaltas på olika sätt under olika omständigheter. Dogmatisk teologi blev vetenskapen om den i en viss tid gällande läran inom ett kristet samfund. Idag har denna ansats vidgats och vidareutvecklats inom trosåskådningsforskningen – i Uppsala under namnet systematisk teologi med livsåskådningsforskning. Kyrkans läror har förvandlats till kyrkornas läror (och deras sekulära grannars). De är inte *utgångspunkten* utan en av många olika *föremål* för en kritisk men också konstruktiv reflektion.

I sitt arbete *Kriterien christlicher Glaubenslehre* (1976) utvecklade Anders Jeffner en analytisk terminologi för studiet av olika trosläror, som under 1900-talet författats av tyska protestantiska teologer. Han införde bl.a. en distinktion mellan autenticitets- och rimlighetskriterier. Ett *autenticitetskriterium* är ett svar på frågan vad kännetecknar en kristen lära till skillnad från t.ex. en muslimsk, buddhistisk, marxistisk eller naturalistisk. Ett *rimlighetskriterium* anger ett kännetecken på det som är en sann – eller åtminstone välgrundad – lära till skillnad från en osann eller ohållbar.² En lära kan ju vara kristen utan att vara välgrundad. Det gäller enligt många teologer helvetesläran. En lära kan naturligtvis också vara välgrundad utan att vara kristen (t.ex. läran att vårt universum är ca 13,7 miljarder år gammalt).

¹ Se vidare Sten Lindroth, *Svensk lärdomshistoria. Medeltiden. Reformationstiden*. Stockholm: Norstedts 1989, s. 141 ff.

² Se vidare Anders Jeffner, *Kriterien christlicher Glaubenslehre. Eine prinzipielle Untersuchung heutiger protestantischer Dogmatik im deutschen Sprachbereich*. Uppsala & Göttingen 1976, s. 20.

3 Kyrkans lära i trängre och i vidare mening

Överensstämmelse med Bibeln har använts både som ett autenticitetskriterium och som ett rimlighetskriterium. Oberoende av vilket, råder det numera en långtgående samstämmighet om att man tydligare än tidigare måste skilja mellan centrum och periferi i Bibeln. En sådan distinktion var bl.a. grundläggande i Martin Luthers tänkande. För honom var evangeliet om Jesus Kristus det centrala i Bibeln. Detta kan man kalla *kyrkans lära i trängre mening* (dvs. i singularis). I vissa situationer utmanas detta evangelium på ett dramatiskt sätt och behöver då förtydligas genom mer explicita ställningstaganden. Under historien har kristna gemenskaper vid upprepade tillfällen hamnat i en s.k. "bekännelsesituation" ("status confessionis"). Det skedde t.ex. under 300- och 400-talet och under nazitiden i Tyskland. I dessa situationer tvingas man mer eller mindre motvilligt till vissa avgränsande ställningstaganden såsom t.ex. den nicenska trosbekännelsen (beslutad i Kalcedon 451) eller Barmenförklaringen 1934.

Kyrkliga teologer kan också utreda den kristna trons aktuella innebörd i olika trosläror. Ett klassiskt svenskt exempel är Gustaf Auléns *Den allmänneliga kristna tron*, som utkom i sex olika upplagor (1923–1965).

Till skillnad från kyrkans lära i trängre mening skulle man kunna tala om *kyrkans lära i en vidare mening*, i betydelsen av bekännelser och trosläror (dvs. i pluralis). Sådana läror är snarare den teologiska reflektionen över vad tron och bekännelsen innebär. 1 kap. i *Kyrkoordning för Svenska kyrkan* (KO) framhåller att varken trosbekännelser eller läror blir föremål för tro. Det är naturligtvis en sanning med modifikation, därför att rent faktiskt har det hänt och händer inte alldeles sällan att läror blir föremål för tro i betydelsen av försanthållanden. Ett tydligt exempel är ju de olika former av fundamentalism som vuxit fram under 1900-talet och inte minst under dess senare hälft.

Kyrkans lära – i trängre mening – är alltså det som överensstämmer med det centrala i Bibeln. Men det centrala i Bibeln framgår inte genom Bibeln utan genom en mångfald faktorer. En av dessa är den beprövade kristna erfarenheten. Ett annat namn på denna erfarenhet är kyrkans tradition. Men hur kan en mänsklig tradition vara kunskapsgrundande (eller åtminstone erbjuda några slags skäl för ett ställningstagande)? En religiös tradition kan erbjuda en "trosvbildningspraktik" i analogi med det sätt som skönlitteratur och konst ger oss en möjlighet till bearbetning av existentiella erfarenheter. Denna analogi har jag närmare utforskat i min bok *Verklighetsbilder* (2009).

Luthersk tradition har alltid framhåvt att det befriande evangeliet om Jesus Kristus på ett rent och oförfalskat sätt kommer till uttryck i läran om rättfärdiggörelsen genom tron. Människan kommer i en rätt relation till Gud endast genom Guds nåd och inte på grund av något som människan själv kan prestera.

Rättfärdiggörelseläran utvecklades av Martin Luther under början av 1500-talet i något som också kan betecknas som en bekännelsesituation. Olika ställningstaganden medförde en djupgående splittring inom kristenheten. Denna splittring har blivit bestående, men under 1900-talet saknas inte försök till försoning. Ett exempel är dialogen mellan katolska och lutherska teologer, som undertecknades 1999 av officiella representanter för den katolska kyrkan och Lutherska världsförbundet, där det bl.a. heter att "rättfärdiggörelsebudskapet lägger grunden för den kristna friheten och är en viktig utläggning av evangeliets centrum". Samtidigt framhåller man att "det i evangeliet omvittnade frälsningsskeendet kan sammanfattas i andra från Nya testamentet hämtade begrepp som försoning, frihet, återlösning, nytt liv, ny skapelse".³

Rättfärdiggörelselärans innebörd är nära förknippad med frågan om dess tillämpning. Svenska kyrkans teologiska kommitté har i samband med behandlingen av frågan om könsneutrala äktenskap formulerat tillämpningen av den "trosartikel med vilken kyrkan står eller faller":

En viktig utgångspunkt vid tolkning av enskilda bibelord i en evangelisk-luthersk tradition är att tolkningen måste bygga på Bibelns övergripande budskap om Guds kärlek och människans frälsning, såsom det kommer till uttryck i de bibelställen som brukar betraktas som nyckeltexter för förståelsen av kristen tro. Sådana nyckeltexter är t.ex. Joh 3:16: "Så älskade Gud världen att han gav den sin ende son, för att de som tror på honom inte skall gå under utan ha evigt liv" och Romarbrevet 4:25: "Jesus [...] blev utlämnad för våra överträdelsers skull och uppväckt för vår rättfärdiggörelses skull" m.fl. Enstaka bibelord måste relateras till denna tolkning av Skriftens centrum (*Mitte der Schrift*). De får alltså sin plats i helheten utifrån detta centrum. Alla för en sakfråga relevanta bibelställen måste emellertid tas på allvar, även om de inte ger tydligt uttryck för det centrala budskapet. De får då tillmätas en relativ betydelse. Det centrala budskapets klarhet (*claritas scripturae*) belyser texterna och ger tolkningen av dem nödvändiga nyansskiftningar. Att ett enstaka bibelord inte direkt förmedlar det centrala

³ Hallonsten, Gösta & Persson, Per Erik (Red.) *Att i allt bekänna Kristus. Den gemensamma deklarationen om rättfärdiggörelsen. Tillkomst, texter, kommentarer*. Stockholm: Verbum 2000, s. 26.

budskapet ska inte tas till intäkt för att sålla bort det. Det ger istället anledning att arbeta med dess betydelse, om än sekundär, i helheten.⁴

Man kan också ställa frågan vad den kristna kyrkans nyckeltexter betyder för kyrkans liv. Vilken betydelse har kyrkans lära i kyrkoordningen och hur har kyrkoordningens föreskrifter tillämpats i konkreta situationer?

4 Kyrkans lära i Kyrkoordning för Svenska kyrkan

Uttrycket (Svenska) kyrkans lära används också på några olika ställen i kyrkoordningen (KO) – och inte minst i några av de disciplinära avsnitten, t.ex. 31 kap. 11 §. Där står i första stycket att en präst skall ”förklaras obehörig att utöva kyrkans vigningstjänst om han eller hon har övergett Svenska kyrkans lära”.

Det som här åsyftas med kyrkans lära är i första hand kyrkans lära i singularis. Präster, biskopar och diakoner har alltså genom sina vigningslöften förpliktat sig att hålla fast vid kyrkans lära i betydelsen evangelium, befrielsen, det nya livet, den nya skapelsen, ”det i evangeliet omvittnade frälsningsskeendet”. Andra läror om Jesus, sakramenten, de yttersta ting-
en etc. är naturligtvis inte oviktiga, men i förhållande till evangeliet är de ändå sekundära. Finns det någon grund för en sådan tolkning av KO?

Frågan om kyrkans lära och om vilka som har ett särskilt ansvar för läroprocessen behandlades i utredningen *Läroansvar i kyrkan – teologisk behysning* (Rapport från en arbetsgrupp vid de teologiska fakulteterna. Ds C 1987:13). Slutsatserna ligger i linje med de distinktioner som jag inledningsvis presenterat. Dessutom finns det anledning att understryka att läroansvaret i Svenska kyrkan inte kan begränsas till kyrkans biskopar. Däremot har biskoperna ett särskilt ansvar genom sitt ordförandeskap i domkapitlen och genom kyrkomötets läronämnd, där samtliga tjänstgörande biskopar ingår (jämfte åtta av kyrkomötets valda ledamöter). Enligt kyrkoordningen finns också en särskild Ansvarsnämnd för biskopar, som bl.a. har till uppgift att pröva hur biskoparna utövar sina uppdrag och efterlever sina vigningslöften. Jag ska nu diskutera två fall, där frågan om kyrkans lära och biskoparnas läroansvar aktualiserats i nämnda organ.

⁴ Teologiska kommitténs bedömningar beträffande äktenskap för par av samma kön. Skrivelse till kyrkostyrelsen. Dns Ks 2005:284. Rev. 2009-05-29, s. 13 f.

5 Fallet KG Hammar

Präster och biskopar utmanas idag på ett särskilt sätt av den religiösa mångfalden, dvs. framväxten av ett samhälle som präglas av olika religioner och livsåskådningar. En grundläggande fråga i detta sammanhang gäller frågan om människors frälsningsvägar, dvs. vad som leder till förverkligandet av människans livsmål i allmänhet och gudsgemenskap i synnerhet. Finns det enligt kristen lära en eller flera olika frälsningsvägar? Måste man tro på ett visst sätt – t.ex. på det i evangeliet omvittnade frälsningsskeendet – för att bli frälst eller befriad? KG Hammar ger ett svar på denna fråga, här han skriver följande i *Ecce Homo* (2000).

Att komma till Fadern genom Kristus handlar om självutgivande kärlek och vetekornsperspektiv. Det är den verklighet som i annat sammanhang kallas det ”namn som kan rädda oss” (Apg 4:12). Den är en verklighet som inte är begränsad till kristendomen eller ens i någon för alla påtaglig grad utmärkande för kristendomen i många av dess former. Att söka efter kärlekens väg i ett vetekornsperspektiv är en uppgift som borde förena alla människor, troende och icke-troende, kristna och människor med annan religionshemsist än den kristna. Vi kan alla lära av varandra och uppmuntra varandra. Guds rike är nog tänkt för alla.⁵

Man skulle kunna kalla detta en *inklusiv kristendomstolkning* till skillnad från en *exklusiv* som hävdar att man endast kan bli frälst eller befriad genom att tro på Kristus som frälsare. Troskongregationen inom den katolska kyrkan framförde i deklarationen *Domine Iesus* i september 2000 en kristendomstolkning, som kan beskrivas som mer exklusiv. Där skriver man bl.a. följande:

Det har framförts en tes som förnekar Jesu Kristi unicitet och frälsande universalitet. Denna uppfattning har ingen biblisk grund. Sanningen om Jesus Kristus, Guds Son och den ende Frälsaren, som genom sin inkarnation, död och uppståndelse har fört frälsningshistorien till en fullbordan och som i honom har sin fullständighet och sitt centrum, måste med fasthet bejakas som ett oföränderligt element i Kyrkans tro.⁶

⁵ KG Hammar, *Ecce Homo – efter två tusen år*, Arcus, Lund & Verbum, Stockholm 2000, s. 100–101.

⁶ Se http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000806_dominus-iesus_en.html, II:13. Det bör understrykas att det finns andra ställningstaganden från den katolska kyrkan som kan tolkas på ett mer inklusivt sätt (se t.ex. *Deklarationen om religionsfrihet*, utfärdad i samband med Andra Vatikankonciliet

Ärkebiskop KG Hammar blev 2003 anmäld av kyrkoherde Bertil Franck till ansvarsnämnden för biskopar för att genom sina uttalanden om Bibeln, uppenbarelsen, Gud, jungfrufödelsen, Jesus som Guds son, Jesu underverk, försoningen, Jesu uppståndelse, den dubbla utgången och att vara kristen. Bertil Franck åberopar t.ex. ett svar som han själv fått av Hammar på en direkt fråga om den dubbla utgången. Hammar svarade att det är en problematisk fråga med tanke på Guds barmhärtighet. Därmed anser Bertil Franck att KG Hammar övergivit Svenska kyrkans tro och lära.

Ansvarsnämnden avvisade Francks anmälan och ansåg inte att KG Hammar övergivit Svenska kyrkans lära och inte heller brutit mot sina vigningslöften. Nämnden sammanfattar sitt beslut på följande sätt:

Vad gäller det som i olika anmälningar till Ansvarsnämnden lagts ärkebiskop KG Hammar till last, måste de bedömas med utgångspunkt från frågan huruvida han uttalat sig i olika trosfrågor på ett sådant sätt att evangeliets centrala innehåll – Guds oföränderliga och ofattbara barmhärtighet mot syndare – blivit fördunklat. Ansvarsnämnden har efter en sådan prövning kommit till slutsatsen att detta inte är fallet. De uttalanden som refereras i t.ex. Bertil Francks anmälningar överensstämmer i olika avseenden inte med ställningstaganden i vissa av Svenska kyrkans bekännelseskriterier, men detta utgör inte ett tillräckligt skäl för att ärkebiskopen övergivit Svenska kyrkans lära eller brutit mot sina vigningslöften. Enligt Ansvarsnämndens bedömning är dessa ställningstaganden tvärtom inspirerade av en allvarlig strävan att utöva kyrkans läroansvar, att i en ny tid undanröja det som fördunklar evangelium och att klargöra den trons frihet som vi erhållit genom Jesus Kristus.⁷

Ansvarsnämnden går med detta ställningstagande in i traditionen från Birger Gerhardsson och Per Erik Persson i Kyrkans bekännelsefråga (1984). Denna skrift åberopas explicit liksom den tidigare nämnda utredningen *Läroansvar i kyrkan* (1987). Evangeliet och rättfärdiggörelseläran är det centrala – inte specifika bekännelseformuleringar. ”Tvärtom kan ett fasthållande av läran i betydelsen av evangelium i vissa situationer

1962–65). Man bör också framhålla att en *kognitiv* exklusivism kan förenas med en *soteriologisk* inklusivism.

⁷ Svenska kyrkans ansvarsnämnd för biskopar. Beslut den 26 september 2003. – Det bör framhållas att jag vid denna tidpunkt var medlem av ansvarsnämnden och deltog i nyss nämnda beslut.

kräva att personer med läroansvar i kyrkan säger och gör sådant som verkar nytt och tidigare ohört.”⁸

Det finns en kvardröjande oklarhet som man i detta sammanhang inte kan undgå att uppmärksamma. Det gäller kort sagt förhållandet mellan evangelium och rättfärdiggörelselära. Är läran om att människan kommer i en rätt relation till Gud *uteslutande genom tron och Guds ingripande* (1) ett av flera uttryck för evangelium, eller (2) detsamma som evangelium? Om (1) är sant, så blir återopandet av kyrkans lära utan ett tydligt och klart innehåll. Men om man väljer (2), medför detta en exklusiv absolutifiering av den kristna tron. Jag ska illustrera detta dilemma med ett annat exempel.

6 Fallet Ma Oftedal

I maj 1997 skiljdes Ma Oftedal från prästämbetet av Stockholms Domkapitel för att hon övergivit Svenska kyrkans lära. Stockholms domkapitel ansåg att Ma Oftedal i olika handlingar givit uttryck åt magi, ockultism och schamanism något som är väsensfrämmande för Svenska kyrkans lära samt för kristen tro och kristet liv över huvud taget. ”De har ingenting med evangelium om Jesus Kristus att göra”, enligt Domkapitlet.⁹ Dessutom ansåg Domkapitlet att det var belagt att Ma Oftedal låtit döpa om sig och styrkte detta med hänvisning till ett särskilt yttrande av pastor Stanley Sjöberg (som enligt Domkapitlet skulle ha förrättat detta omdop). Inte heller omdop är förenligt med Svenska kyrkans lära.

Stockholms domkapitel ville samtidigt understryka att en öppen dialog i andliga frågor är en viktig del av kyrkans förkunnelse. Men de präster som går in i en sådan dialog måste själva ta ansvar för att evangelium om Jesus Kristus blir rent och klart förkunnat. ”Den som skall föra dialogen måste själv vara trygg i sin identitet som präst i en evangelisk-luthersk kyrka.”¹⁰

Med anledning av Ma Oftedals överklagande begärde Kyrkomötets besvärsnämnd in ett yttrande från ärkebiskop K G Hammar. I sitt yttrande ställer ärkebiskopen särskilda krav på kyrkans ämbetsbärare. ”De har ett särskilt ansvar för Svenska kyrkans läromässiga identitet.” Och han tillägger:

⁸ Svenska kyrkans ansvarsnämnd för biskopar. Beslut den 26 september 2003.

⁹ Stockholms domkapitel. Beslut vid sammanträde den 14 maj 1997. Dnr 96/D214/124, s. 7.

¹⁰ Stockholms domkapitel. Ibid.

Svenska kyrkans lära har ett tydligt och klart innehåll, den är framställd i Skriften och bekännelseskriterierna vittnar om den. Det är inte fritt för den enskilde prästen att ge uttryck för olika sorters läror, vare sig i ord eller handling.¹¹

Ärkebiskopen anser – liksom Stockholms domkapitel – att Ma Oftedal övergivit Svenska kyrkans lära. *För det första* har hon i strid med den Augsburgska bekännelsen – en av Svenska kyrkans bekännelseskriterier – genomgått ett omdop. Därvid fäster han inget avseende vid att Ma Oftedals uppfattning att hennes handling istället ska uppfattas som en dopuppfyllelse eller dopförnyelse. *För det andra* har hon genom deltagande i ”nyandliga” ceremonier övergivit Svenska kyrkans lära så som den kommer till uttryck i Augsburgska bekännelsen artikel V enligt vilken tron är en gåva som skänks av Gud utan människors förtjänst. Och han tillägger:

Dessa grundläggande ståndpunkter lämnar inte utrymme för en hållning där ytterligare andar eller energier tillskrivs befriande makt eller att människor skall vända sig till sådana i bön eller handling. *Kristus är den enda frälsaren och denna frälsning är en gång given genom hans död och uppståndelse.*¹²

Kyrkomötets besvärdsnämnd lät sig inte övertygas av denna argumentation. Den fäste större vikt vid Ma Oftedals egen berättelse enligt vilken ceremonin i Centrumkyrkan inte hade karaktären av ett omdop. Och även om hon genom sitt praktiserande av vissa ”nyandliga” ceremonier förlitat sig mindre på Guds hjälp och mer på företrädare för andra religioner – och därmed övergivit Svenska kyrkans lära – kan denna avvikelse inte betraktas som så betydelsefull att den bör medföra att hon skiljs från prästämbetet. Därför upphävde besvärdsnämnden den 4 april 1998 Stockholms domkapitels beslut att frånta Ma Oftedal rätten att utöva det kyrkliga ämbetet som präst.

Låt mig för ögonblicket bortse från frågan om Oftedals omdop och begränsa oss till de handlingar om vilka både Oftedal och hennes arbetsgivare är eniga om att de förekommit, nämligen de ”nyandliga” ceremonierna. K G Hammar anser att praktiserandet av dessa ceremonier innebär ett bestridande av att Kristus är den ende medlaren och den ende frälsaren

¹¹ Kyrkomötets besvärdsnämnd. Bilaga (daterat 17 oktober 1997) till protokoll från sammanträde den 4 april 1998, s. 3.

¹² Kyrkomötets besvärdsnämnd. Ibid, s. 6. (Min kursivering)

och att Kristus inte är utbytbar mot något annat. Därför kan hon inte vara präst i Svenska kyrkan.

Jag vill nu göra några reflektioner över dessa ställningstaganden.

1. Man kan tänka sig många invändningar mot Oftedals "nyandliga" ceremonier, t.ex. att de inbegriper föreställningar om "andemakter", som på det ena eller andra sättet förorsakar oss lidande. En av dessa invändningar är att de är ohållbara därför att de flesta av våra lidanden har en mer närliggande och naturlig förklaring. Enligt min egen uppfattning är detta en viktig invändning mot Oftedals trosåskådning, och många andra former av nyandlighet. Men varken Stockholms domkapitel eller ärkebiskopen ifrågasätter Ma Oftedals tro på sådana onda andemakter. Den trosföreställning som motiverar att hon inte kan vara präst i Svenska kyrkan är hennes övertygelse att det är stenar, lod och kristaller som kan driva andemakterna på flykten. Ma Oftedal borde istället ha satt sin tro och lit till Kristus. Eller som Hammar skriver i sitt yttrande:

Helhetsbilden blir diffus och det går inte klart att se att Kristus är den ende frälsaren utan mänskliga ritual, ceremonier eller döda ting tillskrivs samma krafter. Det kan uppfattas som om Kristus är utbytbar mot något annat.¹³

2. Domkapitlet och Hammar tangerar den tidigare nämnda frågan om en inklusiv eller exklusiv kristendomstolkning. Frågan är hur uttryck som "Kristus är den ende frälsaren", "Kristus är inte utbytbar mot något annat" ska tolkas. En möjlig tolkning är att se det som ett uttryck för en klassisk luthersk rättfärdiggörelselära. En sådan tolkning ligger nära till hands med tanke på att KG Hammar återopar Augsburgska bekännelsen och dess artikel 5 om rättfärdiggörelsen enligt vilken människor "rättfärdiggöras utan förskyllan för Kristi skull genom tron, när de tro, att de upptagas i nåden och att synderna förlåtas för Kristi skull". Genom praktiserandet av nyandliga ceremonier har Ma Oftedal uttryckt en tro på andra makter snarare än på Kristus och hans förlåtelse. Om denna tolkning är riktig, medför den att inga andra än de som tror att deras synder förlåtas för Kristi skull kan rättfärdiggöras och komma i ett rätt förhållande till Gud. Tillspetsat uttryckt: "utanför kyrkan ingen frälsning" (enligt påven Bonifatius VIII i encyklikan *Unam sanctam* 1302).

En annan möjlig tolkning av uttryck som "Kristus är den ende frälsaren" är att Kristus gör det möjligt för människor att komma i en rätt rela-

¹³ Kyrkomötets besvärnsnämnd. Bilaga till protokoll från sammanträde den 4 april 1997.

tion till Gud *helt oberoende av* om de tror eller inte tror på hans förlåtelse. En sådan tolkning är förenlig med en mer inklusiv kristendomstolkning. En sådan kommer t.ex. till uttryck i Andra Vatikankonciliet's dogmatiska konstitution om kyrkan (*Lumen gentium*) där man bl.a. uttalar att människor som inte känner Gud eller Kristus men ändå söker att göra Guds vilja, kan bli frälsta.¹⁴ Den katolska kyrkans öppenhet för människans eget handlande och dess betydelse för gudsgemenskapen möjliggör en inklusiv syn på den kristna trons relation till andra religiösa traditioner.

7 Avslutning

Låt mig till sist koncentrera mig på frågan om den grundläggande kristendomstolkningen och dess relation till frågan om Svenska kyrkans lära. Den fråga som uppkommer i förlängningen är om kyrkans lära (i singularis, dvs. i dess trängre betydelse, i betydelse av tron på det "i evangeliet omvittnade frälsningsskeendet") ska tolkas exklusivt, inklusivt eller på något annat sätt. En inflytelserik uppfattning inom kristen teologi är att den kristna trons centrala trosuppfattningar är sanna och andra religioners felaktiga i den utsträckning de kommer i konflikt med den kristna trons centrala trosuppfattningar. Detta är en variant av det som Mikael Stenmark kallat "kognitiv exklusivism".¹⁵ Ett alternativt synsätt är den "kognitiva inklusivismen" enligt vilken alla religiösa traditioner i grund och botten har samma tro på Gud och frälsningen, så att kristendomens försanthållanden på ett grundläggande plan inte skiljer sig från judendomens, islams, hinduismens etc. En tredje möjlighet är den "kognitiva pluralismen" enligt vilken vi inte kan vet något om Gud eller frälsningen i sig. Alla religioner måste erkänna att deras läror kommer till korta inför det absoluta kosmiska mysteriet. Samtidigt kan de alla vara olika vägar till ett möte med samma outgrundliga verklighet.

Det finns argument för och emot dessa olika grundståndpunkter. Min egen uppfattning ligger nog närmast den kognitiva exklusivismen. Mot ett sådant ställningstagande har man bl.a. riktat moraliska argument. Det är stötande och intolerant att hävda att ens egen religiösa uppfattning är riktig och andra människors felaktig. Det ligger något i denna invändning,

¹⁴ The Documents of Vatican II. General Editor: Walter M. Abbott, S.J. London & Dublin: Geoffrey Chapman 1966, s. 35.

¹⁵ Mikael Stenmark. *Kristnas och muslimers syn på varandras och andras religiösa tro. En religionsfilosofisk analys*. Universitetsstryckeriet Uppsala, s. 34.

eftersom det inte är någon tvekan om att man kan hävda inte endast religiösa, utan också sina politiska och moraliska övertygelser på ett sätt som är intolerant och trångsynt. Men är det inte möjligt att förena en religiös, politisk och moralisk övertygelse och avvisa andra, utan att vara inskränkt eller intolerant? Det sker ju dagligen i den politiska debatten. Varför skulle det vara fel i religiösa eller moraliska sammanhang? Åsikter om vad som är rätt och fel i religiösa frågor framförs ibland på ett kränkande sätt, men det kan naturligtvis också ske odogmatiskt och respektfullt. I en kultur präglad av religiös och livsåskådningsmässig mångfald har troende människor en särskild anledning att präglas av en sådan grundhållning.¹⁶

Evangeliet, dvs. kyrkans lära i en trängre mening, rymmer ett slags för-santhållande, en tro på Guds villkorlösa kärlek och gemenskapsvilja. Jag ska inte gå närmare in på frågan om och hur en sådan tro kan motiveras, men den motsäger så vitt jag kan förstå en hel del andra religiösa uppfattningar, t.ex. uppfattningen att Gud är både god och ond (som t.ex. Jacob Böhme ansåg). Den motsäger också en naturalistisk livsåskådning enligt vilken allt som existerar är materia eller orsakat av materien. Denna kognitiva exklusivism får dock inte förväxlas med en *soteriologisk exklusivism*, dvs. en tro att man endast genom att tro på Svenska kyrkans lära kan bli frälst, upplyst eller befriad. Precis som K G Hammar i *Ecce Homo* tror jag tvärtom att "Guds rike är nog tänkt för alla".¹⁷ Jag vill alltså förena en kognitiv exklusivism med en soteriologisk inklusivism. Detta är – enkelt uttryckt – min tolkning av Svenska kyrkans lära.

¹⁶ Se vidare Stenmark, *ibid.*, s. 89 ff.

¹⁷ KG Hammar, *Ecce Homo – efter två tusen år*, Arcus, Lund & Verbum, Stockholm, 2000 s. 100–101. Denna tanke är dock svärförenlig med artikel V i den Augsburgska bekännelsen, enligt vilken en människa kan upptas i nåden bara om hon tror att hon fått sina synder förlättna för Kristi skull.